Bosbelgen in Ecuador

Sander Van Daele, Benjamin Van Haelst, Nina Kerkhove & Greet De Jonghe

BOS+ reisde in juni 2014 voor de tweede maal met Vlaamse boseigenaars en -liefhebbers naar Ecuador om hen te laten kennismaken met een aantal BOS+ projecten daar en een aantal bosproblematieken en -succesverhalen aan den lijve te laten ondervinden. Ze leerden de verschillende uitdagingen voor duurzaam bosbeheer en de mogelijke antwoorden daarop kennen. Verslag van een fantastische reis in een van de meest biodiverse landen ter wereld...

Vogelaars in de mist

Een kennismaking met de nevelwouden en Mindo Cloudforest Foundation (MCF) mag de spits afbijten van ons goed gevulde programma. Mindo Cloudforest Foundation is een lokale natuurbeschermingsorganisatie die enkele honderden hectares nevelwoud beheert in het noorden van Ecuador, ten westen van de Andes in de buurt van de stad Mindo. De overweldigende vogeldiversiteit beschermen en herstellen, is hun core business. In samenwerking met BOS+ en met financiering door Telenet, herbeboste de organisatie de voorbije jaren vijfhonderd hectare gedegradeerd graasland.

Figuur 1: Eens de pioneerboomsoorten boven het gras uitkomen en door overschaduwing het gras terugdringen, worden kansen voor een bosklimaat gecreëerd en krijgen talloze boomsoorten, kenmerkend voor latere successiestadia, kansen om door te groeien.

Na ontbossing gaat de landbouwwaarde van gronden in de Tropen peilsnel achteruit. Snelle mineralisatie, lage organische stofgehaltes, overvloedige regenval en erosie op de vaak steile hellingen zijn de oorzaak hiervan. Nog meer ontbossen en nieuwe graasweides creëren is vaak de enige remedie die wordt toegepast maar biedt geen garantie op welvaart voor de lokale bevolking. Door de gedegradeerde gronden te herbebossen wil MCF de gronden en het ecosysteem herstellen en tegelijk een alternatief inkomen genereren voor de eigenaars en gebruikers, gestoeld op toerisme, duurzame voedsel- en houtproductie. Tegelijk zullen de nieuwe bossen ook een hele reeks minder tastbare ecosysteemdiensten leveren, zoals CO_2-captatie, zuurstof- en waterproductie, pollinatie...

Dergelijk project heeft heel wat voeten in de aarde: de lokale veeboeren ervan weerhouden met hun vee binnen te dringen in de herbeboste stukken en het vrijstellen van de boompjes van de hoge, taaie grassen (Fig. 1) vragen aanvankelijk zeer veel energie. Gelukkig groeien bomen in de Tropen veel sneller dan in Vlaanderen en na twintig jaar krijg je in de regio een gesloten kronendak van minstens 30 m hoog en kleppers van bomen die door een koe niet meer klein te krijgen zijn. Een volledig herstel van het ecosysteem met kolonisatie door alle bijhorende organismen duurt echter veel langer. De overweldigende vogeldiversiteit (kolibries, toekans, guans, tangaren...) en de prachtige epifyten doen ons echter snel besluiten dat het de inspanning zeker waard is.

De oliepalmvlek

Onze volgende halte is het dorpje Canandé. Een busreis van enkele uren over hobbelige wegen in noordwestelijke richting stelt het thema van de excursie daar meteen scherp: kilometers en kilometers oliepalmplantages. Na het bezoek aan “het paradijs” in Mindo, werkt dit nogal ontnuchterend en wordt duidelijk dat herbebossen in Ecuador jammer genoeg eigenlijk een beetje vechten tegen de bierkaai is. Een twintigtal jaar geleden was het gebied waar we doorrijden nog ongerept laagland regenwoud, nu vind je er hoofdzakelijk nog één boomsoort: de oliepalm.

De boeren kopen de jonge oliepalmen (uiteraard met bijhorende pesticiden) bij de opkopers van de vruchten. Op een leeftijd van vier jaar beginnen de oliepalmen, vruchten te produceren, een zestal jaar later is de productie

Figuur 2: Dit beeld zagen we uren en uren vanuit de bus.

maximaal. Dit hoge productieniveau kan de oliepalm nog acht à tien jaar volhouden en dan neemt de opbrengst af. Bovendien worden de palmen dan te hoog om de vruchten nog geoogst te krijgen. In de regio produceert 1 hectare oliepalmen ongeveer 20 ton vruchten waaruit 5 ton palmolie kan geperst worden. Dit is een van de meest productieve gewassen, wat ook hun populariteit verklaart. Maar gezien het vochtige, warme klimaat moeten er zeer veel fungiciden gebruikt worden om schimmelinfecties te vermijden. Met herbiciden wordt de concurrerende vegetatie klein gehouden. De economische baten voor de lokale bevolking zijn minimaal. Bovendien heeft het veelvuldig gebruik van de chemische bestrijdingsmiddelen zeer kwalijke gevolgen voor het leefmilieu en de gezondheid van de mensen die er werken en leven. Onze consumptie ligt mee aan de basis van deze destructieve landbouw want de palmolie wordt gebruikt in talloze voedingsproducten die bij ons in de supermarkt liggen.

Yunguilla: een voorbeeld van duurzame, kleinschalige ontwikkeling

Yunguilla is een opmerkelijk dorp. Bij aankomst ontvangt de gemeenschap ons in het dorpswinkeltje, en worden we toevertrouwd aan gastfamilies. Dit is de manier waarop Yunguilla haar toeristen ontvangt. Een tiental jaar geleden ontstond het gemeenschapstoerisme er door het ontbreken van “normale gastenverblijven” zoals hotels. Nu is het hét handelsmerk en de sterkte van Yunguilla.

De nevelwouden rond het dorp liggen aan de oorsprong van het traject dat Yunguilla heeft afgelegd. Ongeveer twintig jaar geleden werd er in samenwerking met een NGO een bosbeschermings- en uitbreidingsproject opgestart. Enkele dorpsleden werden overtuigd om bomen te planten op hun (gedegradeerde) weilanden. Door de andere dorpsleden werden de bomenplanters meewarig bekeken. En aanvankelijk was dat ook niet zonder reden: natuurbehoud en -herstel brengt op (zeer) korte termijn weinig op en de overtuigden hadden moeite om hun boterham te verdienen. Uit noodzaak

Figuur 3: Een beeld uit de orchideeënkwekerij

ontstond het idee om toeristen te ontvangen bij gastgezinnen in Yunguilla. Het opzet slaagde en toeristen begonnen hun weg te vinden naar het dorp. De hartelijke ontvangst bij de gastgezinnen, de prachtige locatie in de nevelwouden, een oud Inca-pad en indrukwekkende vergezichten op een aantal vulkanen zijn een aantal van de belangrijkste troeven.

Meer en meer mensen begonnen zich aan te sluiten bij het idee. Vanuit het oorspronkelijke puur natuurhersteldoel groeide een sterk project waarvan toerisme, kaasmakerij, artisania, confituurproductie, orchideeën- en boomkwekerij nieuwe sterke pijlers werden (Fig. 3). De winsten die deze activiteiten genereerden werden steeds opnieuw geïnvesteerd in natuurbehoud en aangewend om nieuwe projecten uit de grond te stampen. De betrokkenheid van bijna de volledige gemeenschap (95 % van de gezinnen doet mee) en de sterke persoonlijke (ook financiële) investeringen van de mensen zelf zijn doorslaggevend geweest voor het slagen van het project.

Bosgroepen maar dan op z’n Ecuadoriaans: “La Red de Bosques Privados”

Als afsluiter van het verblijf in Yunguilla, staat een wederzijdse kennismaking met “La Red de Bosques Privados” op het programma, een vereniging waarvan Yunguilla ook lid is en die vergelijkbaar is met onze bosgroepen. Het wordt echter duidelijk dat de context en focus helemaal anders liggen. Er is slechts één organisatie voor heel Ecuador, ze telt maar 44 geregistreerde leden en enkele honderden sympathisanten. De leden bezitten bosoppervlaktes van 1 tot 6.000 hectare en in totaal bezitten

alle leden samen 77.000 hectare bos. Ze zijn min of meer onafhankelijk van de overheid maar wel gelieerd aan het overheidsprogramma voor bosbehoud Sociobosque.

Terwijl in Vlaanderen de werking van de bosgroepen vooral de nadruk legt op rendabel bosbeheer en houtproductie, lijkt de Ecuadoriaanse evenknie amper aandacht te hebben voor houtproductie. Vooral bescherming tegen illegale houtkap, ecologie en biodiversiteit, ecotoerisme en wetenschappelijk onderzoek lijken de speerpunten van hun werking. De financiering van de vereniging is vooral projectmatig en gebeurt door fondsen. Zowel voor de Ecuadoranen als voor ons is het vrij moeilijk om ons de situatie van de andere te kunnen inbeelden.

Figuur 4: Een selectie van de paramo

Cajas – nationaal park

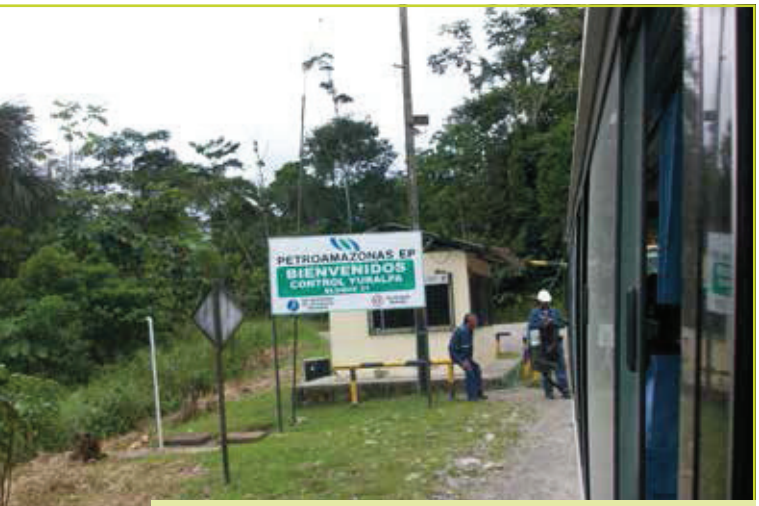
Na het bezoek aan Yunguilla rijden we zuidwaarts en zoeken we (nog) hogere oorden op. Een bezoek aan de stad Cuenca en het Cajas nationaal park (30.000 ha, Ramsargebied) staat op het programma. Het nationaal park ligt boven de 3.000 m hoogte in de Andes en bestaat uit een veelheid aan habitattypes. In de laagste gebieden groeit bergwoud, een bostype dat zeer traag groeit door de lage temperaturen maar een hoge biodiversiteit kent met veel epifyten, kolibries, toekans... Iets hoger tref je de paramovegetatie aan: een sponsachtige laagblijvende kruidachtige vegetatie die je nog het best kan vergelijken met het hoogveen van bij ons (Fig. 4). Het is deze vegetatie die de overvloedige neerslag in de hoge Andes gulzig opslorpt en continu afgeeft in de vele meertjes die via rivieren en beekjes het water afleiden naar lager gelegen gebieden, klaar voor consumptie als drinkwater.

Bijna de helft van de levensnoodzakelijke watervoorziening van de nabijgelegen stad Cuenca, één van de grotere steden van Ecuador, wordt geleverd door de paramo van Cajas. Dit is een zeer mooi en tastbaar voorbeeld van ecoysteemdiensten (en de betaling ervoor). De watermaatschappij van Cuenca is verantwoordelijk voor het beheer van het park. De 500.000 inwoners van de stad betalen dus mee voor de instandhouding en het beheer van de bron van hun drinkwater.

Dit beheer bestaat vooral uit bescherming van de oorspronkelijke vegetatie en bestrijding van een aantal exoten. In het verleden werden er namelijk eucalyptusplantages aangelegd in de paramo. Dit was een grote vergissing: de bomen groeien er voor geen meter en helpen er de oorspronkelijke paramo en dus de drinkwatervoorziening om zeep. Ondanks de slechte ervaringen met dergelijke plantages in de paramo, heeft de Ecuadoraanse nationale overheid plannen om ook op andere locaties met deze waardevolle vegetaties uitheemse bomen zoals eucalyptus aan te planten, onder meer in het kader van CO_2-captatie.

Yasuní – complexiteit troef

Yasuní is het territorium van de Waorani, een lokale indianengemeenschap die ongeveer drieduizend leden telt. Deze gemeenschap kwam nog maar een vijftigtal jaar geleden in contact met de Westerse maatschappij. Yasuní

Figuur 5: Om binnen te mogen in Yasuní moet je toestemming krijgen van de oliemaatschappij.

is bovendien één van de plekken op aarde met de hoogste biodiversiteit. Maar, er zit olie in de grond. De president van Ecuador, Correa, heeft enkele jaren geleden in volle klimaatveranderingsheisa het aanbod aan de internationale gemeenschap gedaan om de olie onder de grond te laten en dus te vrijwaren van alle schadelijke gevolgen zoals vervuiling, wegenaanleg en infrastructuur. Echter, op 15 augustus 2013 kondigde Correa, het einde aan van het Yasuní-Ishpingo-Tambococha-Tiputini- (ITT) initiatief. Volgens de president omdat maar 0,37% van de afgesproken 3,6 miljard dollar werd toegezegd door enkele landen. Van bij het begin werd de geloofwaardigheid van Correa echter ondermijnd doordat reeds infrastructuur werd aangelegd en er geruchten waren over miljardendeals met Chinese investeerders. Veel landen waren daarom terughoudend om toezeggingen te doen.

Na de beslissing in 2013, groeide een brede beweging van de "YASunidos" die probeerden een volksreferendum af te dwingen dat zou beslissen over de exploitatie in het gebied. Ze slaagden er in om 860.000 handtekeningen te verzamelen. Bureaucratie maakte jammer genoeg een einde aan deze hoopvolle actie door meer dan de helft van de handtekeningen ongeldig te verklaren. Daardoor haalden de YASunidos niet het wettelijke nodige aantal stemmen. Op 22 mei 2014 werden dan ook de eerste vergunningen uitgevaardigd. Deze geven Petroamazonas (een dochteronderneming van de nationale oliemaatschappij) het recht om de voorbereidingswerken voor olie-exploitatie te starten (Fig 5).

De Waorani

Hoofddoel van onze trip hier is het bezoek aan één van de vele kleine Waoranigemeenschappen waar BOS+ met middelen van het Vlaams Fonds Tropisch Bos (VFTB) en in samenwerking met de lokale NGO Traffic en de Vereniging van Waorani Vrouwen (AMWAE, Asociación de mujeres Waorani de la Amazonía Ecuatoriana) ondersteuning biedt aan een project.

Aangezien Yasuní-nationaal park (9.820 km² groot) hun territorium is, zouden de Waorani potentieel allemaal samen een stevige vuist kunnen maken tegen de oliemaatschappij. Enkele factoren maken dat zeer moeilijk. Uiteraard zijn de verlokkingen van de Westerse beschaving groot voor de inheemse bevolking maar daar hebben ze geld voor nodig. Door bij de oliemaatschappij te gaan werken, kunnen ze wat geld verdienen dus waarom zouden ze daar dan tegen zijn als het hen werk en dus een loon oplevert. Kanttekening hierbij is dat het uiteraard maar een hongerloontje is en dat een groot deel van het geld uitgegeven wordt aan alcohol. Alcoholmisbruik is dan ook een groot probleem onder de Waorani.

Een tweede oorzaak is de Waoranicultuur zelf. Die is vrij gewelddadig, ze hebben het recht, om bij twisten, elkaar te doden met een speer. Hun cultuur is daarbovenop vrij individualistisch, waardoor samenwerking tussen verschillende gemeenschappen zeer moeilijk is. De oliemaatschappij maakt misbruik van deze eigenschappen door de verschillende gemeenschappen tegen elkaar op te zetten: sommige groepen kunnen ze overtuigen met beloftes van een inkomen, andere bieden meer weerstand. De ruzies hierover ontaarden af en toe in moordpartijen. De overheid hield tot voor kort zijn handen af van deze moordpartijen omdat dit volgens haar deel uitmaakt van de cultuur. Bij een recente grote moordpartij (dertig mensen) zijn wel enkele verantwoordelijke Waorani in de gevangenis beland. De oliemaatschappij blijft in deze uiteraard buiten schot.

Deze factoren maken dat de positie van de Waorani, die bijna gedwongen worden in een Westers keurslijf (we treffen ook "ontwikkelingshulp" van de oliemaatschappij aan in de vorm van witte barakken die de Waorani uiteraard niet gebruiken), zwak is en de oliemaatschappij er vrij spel heeft.

Bushmeat

Een van de andere manieren waarop de Waorani hun zucht naar Amerikaanse dollars probeerden te verzilveren was de verkoop van het vlees van dieren uit het regenwoud. De Waorani zijn uitmuntende jagers: met de blaaspijp kunnen volwassenen een varken of ander dier vanop 150 m afstand raken met een gifpijltje... Een kleine demonstratie van hun kunnen, overtuigde ons moeiteloos. De jacht voor eigen levensonderhoud betekent geen bedreiging voor de dierenpopulaties in Yasuní maar de "commerciële" jacht zorgde er voor dat grote delen letterlijk leeggejaagd zijn.

Om voor de Waorani een duurzamer alternatief aan te reiken, werd samen met één gemeenschap (enkele tientallen

Waorani) in kader van het VFTB-project op hun bestaande velden cacaoplantages in een agroforestrysysteem aangelegd. Met de cacao die ze daar produceren en verkopen kunnen ze eveneens een inkomen genereren. Een positief gevolg van het project is alvast dat de markt die door de Waorani met bushmeat werd bevoorraad, nu gesloten is. Met de ondersteuning van chocoladeproducent Bios werden effectief ook pakjes “WAO-chocolade” op de markt gebracht, die overigens bijzonder lekker zijn.

Nu leeft het idee om het concept van de kleinschalige cacaoplantage ook uit te breiden naar andere gemeenschappen. De Waorani zouden graag ook een groter deel van de chocoladeproductie in eigen handen nemen. Uiteraard kan, gezien de kleinschaligheid, maar één chocoladeproductie-eenheid geïnstalleerd worden. Deze zou dan bij één gemeenschap moeten gestald worden. Het individualistische karakter en wantrouwen tussen de gemeenschappen maakt dit allesbehalve eenvoudig.

Er lijkt een kleine maar belangrijke stap gezet met de aanleg van de cacaoplantage bij één gemeenschap maar verdere intensieve begeleiding zal broodnodig zijn. Yasuní en de Waorani lijken op de wip te zitten tussen het “Yunguilla-model” en het “olie(palmplantage)-model”. Respectievelijk een duurzaam, kleinschalig, lokaal gedragen alternatief waarbij een relatief hoge levensstandaard kan bekomen worden zonder de ecosystemen te vernietigen of een destructieve, grootschalige ontginning met de vernietiging van het ecosysteem en daarmee gepaard gaande miserabele levensomstandigheden.

De jungle

Het verhaal van de Waorani en de bedreigingen van Yasuní maakt de driedaagse excursie in het tropisch laaglandregenwoud tot een zeer intense en interessante ervaring. Maar uiteraard maken ook de biodiversiteit, de pracht van de bossen en machtige rivieren (na een heftige regenbui werd ons tentenkamp bijna weggespoeld) dat de excursie een belevenis is om nooit te vergeten. Tijdens de kanotrip vliegen verschillende soorten papegaaien over, vinden we het spoor van de capibara (het grootste knaagdier) in het zand, zien we vreemde groepen vleermuizen die rusten op afgebroken takken in de rivier, ijsvogels, spechten, hoatzins...

Jammer genoeg stellen we ook vast dat je om het echte primair bos met bijhorende woudreuzen tot 60 m hoog en meer te zien, de rivier moet verlaten en minstens een uur een glibberige modderpad te voet moet afleggen (Fig. 6). Langs de rivier verraadt het voorkomen van voornamelijk pioniersboomsoorten, kenmerkend voor secundair bos zoals balsa en cecropia dat ook hier houtexploitatie alomtegenwoordig is.

Figuur 6: Een Ceiba van minstens 60 m hoog, eindelijk een echte woudreus

Conclusie

Veel deelnemers blijven na de intensieve reis een beetje “verweesd” achter. De verschillende problematieken waar natuurbeheer en -behoud, ontwikkelingssamenwerking, economische ontwikkeling en verstedelijking samen komen en de relatie met Vlaanderen en de rest van de Westerse wereld zijn zodanig complex dat het vaak moeilijk is om door het bos de bomen nog te zien. Maar die complexiteit is nu eenmaal de realiteit waar de BOS+ projecten daar mee te maken hebben. De reis was een unieke kans om een land te bezoeken dat zeer grote veranderingen doormaakt. Jammer genoeg zagen we grootschalige desastreuze gevolgen van enkele ontwikkelingen. De kennismaking met MCF, Yunguilla, Cajas en de Waorani toont dat het ook anders kan.

De digitale versie van dit verslag en een uitgebreid fotoverslag van de reis vind je ook op www.bosplus.be > kenniscentrum > bos in de wereld > verken het bos in de wereld!